

Legalitatea și legitimitatea folosirii forței în dreptul internațional

The Use of Force in International Law between Legality and Legitimacy

CARMEN MOLDOVAN¹

Rezumat: Interzicerea folosirii forței armate în dreptul internațional generează cele mai multe dezbateri deoarece constituie unul dintre principiile fundamentale, piatra de temelie a ordinii juridice internaționale actuale dar și una dintre cele mai controversate probleme ale dreptului internațional. Plasarea folosirii forței armate în sfera ilicitului pare a fi clară, având în vedere dispozițiile articolului 2 paragraf 4 din Carta Națiunilor Unite. În schimb, conceptele de legalitate și legitimitate cu privire la recurgerea la forță sunt adeseori flexibile și ambigue, ceea ce poate determina folosirea lor în mod abuziv. Scopul prezentei lucrări este de a analiza diferite ipostaze în care recurgerea la forța armată este permisă, explorând aspectele teoretice și controversate generate de limitele aplicării în practică a articolelor 51 și 42 din Carta Națiunilor Unite, singurele dispoziții care permit folosirea forței, cu îndeplinirea unor condiții restrictive.

Cuvinte-cheie: Organizația Națiunilor Unite, legitimă apărare, principii, responsabilitatea de a proteja

Abstract: Prohibition of the use of armed force causes most debates in International Law because it is one of the basic principles, the cornerstone of the current international legal order but also one of the most controversial issues of International Law. Considering the provisions of Article 2 paragraph 4 of the Charter of the United Nations, the qualification of the use of armed force as a wrongful act seems clear. In contrast, the concepts of legality and legitimacy regarding the use of force are often flexible and ambiguous which can lead to discretionary use. The aim of this paper is to analyse different situations in which the use of force is allowed, exploring the theoretical and controversial aspects generated by limiting the practical applications of Articles 51 and 42 of the Charter of the United Nations, the only provisions that allow the use of force if restrictive requirements are met.

Keywords: United Nations, self-defense, principles, responsibility to protect

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan” Cuza din Iași, email: carmen.moldovan@uaic.ro

Il est plus facile de légaliser certaines choses que de les que de les légitimer (Sébastien-Roch Nicolas de Chamfort, 1795, Maximes et pensées)

Introducere

Alegerea unei teme centrate pe conceptele de legalitate și legitimitate permite explorarea legăturilor dintre acestea în dreptul internațional, aplicate cu referire la principiul nerecurgerii la forță, cel mai important principiu fundamental al dreptului internațional public dar și cel mai controversat, din perspectiva invocării excepțiilor de la acesta. O analiză a unor situații din practica statelor în care principiul a fost invocat sau folosit pentru a justifica anumite acțiuni sau lipsa acestora relevă existența unor situații în care legalitatea este lipsită de legitimitate, precum și situația inversă, în care legitimitatea este lipsită de legalitate. Din această perspectivă, una dintre cele mai importante întrebări ce pot apărea în legătură cu cele două concepte este dacă relația dintre legalitate și legitimitate este una circulară sau dacă relația dintre cele două concepte este asimetrică, determinată de variația relației dintre ele, în situații concrete din practica statelor și a Națiunilor Unite.

Legalitatea în dreptul internațional poate fi văzută ca o caracteristică a normelor, ce stabilesc ceea ce este permis și ceea ce este inclus în sfera ilicitului, în cazul în care nu este respectat conținutul normativ. Identificarea conduitei legale poate fi realizată relativ facil, prin raportare la conținutul normelor, însă poate fi criticată atunci când nu satisface necesitatea de a rezolva situații grave sau urgente, în sensul că nu prevede anumite conduite sau posibilități de acțiune². Legitimitatea, pe de altă parte, este o noțiune ambiguă, evazivă³, dar mai flexibilă, aflată la frontiera dintre moralitate și drept; poate fi descrisă ca ceea ce este acceptabil din punct de vedere moral.

În mod ideal, legalitatea este însoțită de legitimitate și invers. Însă, în situația în care aplicarea unei norme servește doar scopurilor sale, rezultat al unei interpretări restrictive a domeniului său, se conturează ideea unei lipse de legitimitate, deși măsurile adoptate sunt prevăzute și permise de normele

² V. Popovski, N. Turner, *Legality and Legitimacy in International Order*, United Nations University Press, disponibil la adresa: https://www.files.ethz.ch/isn/89752/PB_08-05.pdf (accesată la 25 noiembrie 2021).

³J.d'Aspremont, E. De Brabandere, *The Complementary Faces of Legitimacy in International Law: The Legitimacy of Origin and the Legitimacy of Exercise*, Fordham International Law Journal, Volume 34, Issue 2, 2011, pp. 188-235, disponibil la adresa: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol34/iss2/3> (accesată la 20 octombrie 2021).

juridice⁴. Totodată, nu este exclus ca norme fundamentale ale dreptului internațional, cum este interdicția torturii⁵, să fie subminate sau încălcate prin invocarea unor argumente care se fundamentează pe aplicarea normelor legale. În acest caz pot fi aduse în discuție practicile din timpul Administrației Bush cu privire la mandatele pentru justificarea actelor de tortură (*torture warrants*)⁶, emise în urma unor proceduri administrative și cvasi-judiciare sau folosirea noțiunii „combatanți inamici ilegali”⁷, în scopul facilitării detenției suspecților de terorism⁸.

Legitimitatea, ce poate fi analizată din mai multe perspective, inclusiv juridică, poate determina consolidarea legalității și are nevoie de aceasta în aceeași măsură în care legalitatea are nevoie de legitimitate. Ambele sunt de natură să contribuie la autoritatea dreptului internațional⁹. Însă, în situații concrete, ceea ce este legal poate fi lipsit de legitimitate. Cu titlu de exemplu poate fi menționată pentru această situație impunerea de sancțiuni de către Consiliul de Securitate – prevăzută și permisă de Carta Națiunilor Unite¹⁰ – dar care produce consecințe negative asupra populației, o astfel de situație fiind intens criticată pentru lipsa de legitimitate. Pe de altă parte, legitimitatea regulilor de drept internațional poate fi subminată de inabilitatea structurală a

⁴ M. Kumm, *The Legitimacy of International Law: A Constitutionalist Framework of Analysis*, *The European Journal of International Law* Volume 15 no. 5, 2004, pp. 907-931, <http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chh503>.

⁵ Interdicția torturii face parte din categoria *jus cogens*, potrivit calificării date de Comisia de Drept Internațional, precum și de interpretările unor instanțe internaționale precum Tribunalul penal pentru fost Iugoslavie, Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Al-Adsani c. Regatului Unit al Marii Britanii, în C. Moldovan, *Drept internațional public. Principii și instituții fundamentale*, ediția a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2019, pp. 50-51.

⁶ A. M. Dershowitz, *The Torture Warrant: A Response to Professor Strauss*, *New York Law School Law Review*, Volume 48, 2004, pp. 275-294, disponibil la adresa:

https://digitalcommons.nyls.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1204&context=nyls_law_review (accesată la 20 octombrie 2021).

⁷ I. Detter, *The Law of War and Illegal Combatants*, *The George Washington Law Review*, Volume 75, 2007, pp.1049-1104,

https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/ingrid_detter.pdf (accesată la 25 noiembrie 2021); J. T. Parry, *Torture Warrants and the Rule of War*, *Albany Law Review* Volume 71, No. 3, 2008, pp. 885-906.

⁸ J. T. Parry, *The Shape of Modern Torture: Extraordinary Rendition and Ghost Detainees Commentary*, *Melbourne Journal of International Law*, Volume 6, 2005, pp. 516-533.

⁹ N. Roughan, *Mind the Gaps: Authority and Legality in International Law*, în *The European Journal of International Law* Vol. 27 no. 2EJIL (2016), Vol. 27 No. 2, 329-351, <http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chw021>.

¹⁰ Capitolul VII din Carta Națiunilor Unite prevede cazurile în care Consiliul de Securitate poate dispune luarea de măsuri în caz de amenințări împotriva păcii, încălcări ale păcii și acte de agresiune.

acestora de a răspunde unor probleme sau situații urgente cu consecințe profund negative și de amploare, cum sunt crizele umanitare.

Atunci când regulile sunt considerate limitate, depășite sau că produc efecte dăunătoare indivizilor, legitimitatea poate fi văzută ca o forță coercitivă, invocată pentru realizarea justiției globale¹¹, respectarea demnității umane ori pentru a asigura protecție în cazuri urgente sau situații de criză. În situația în care regulile existente la un moment dat nu răspund în mod efectiv unor nevoi sociale globale, în special celor care implică urgențe umanitare, iar în această situație legitimitatea are ca scop să sprijine și dacă este necesar, să corecteze legalitatea.

În dreptul internațional există un vid de reglementare ce se constituie într-un impediment pentru intervenția comunității internaționale pentru a salva un grup mare de persoane aflate în situație de risc sau pentru a preveni producerea unor consecințe deosebit de grave, însă acest vid poate fi acoperit prin folosirea mecanismelor deja existente și prin susținerea punerii în aplicare a intervenției umanitare și responsabilității de a proteja, concepții conturate și susținute de unele state pentru a preveni exact situațiile negative menționate anterior.

O analiză a noțiunilor de legalitate și legitimitate cu referire la principiul nerecurgerii la forță relevă atât ipostaze în care se remarcă punerea în aplicare a principiului legalității și lipsa legitimității, precum și ipostaze în care situația este contrară – lipsește legalitatea dar legitimitatea impune adoptarea și punerea în practică a unor măsuri. Totodată, legalitatea poate fi pusă sub semnul întrebării atunci când situațiile urgente necesită acțiuni sau reacții pe care pe care dreptul existent nu le prevede – în cazul în care măsurile sunt considerate ca legitime dar sunt neautorizate sau nepermise.

1. Consacrarea principiului nerecurgerii la forță

Principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu folosirea forței agresivii este esențial pentru ordinea juridică internațională actuală, fiind rezultatul evoluției relațiilor interstatale și a concepțiilor cu privire la legitimitatea și legalitatea modalităților de soluționare a diferendelor dintre state. Ce a determinat excluderea războiului dintre modalitățile admise de interacțiune între state.

Consacrarea expresă a interdicției agresivii este strâns legată de perioada interbelică. Pactul Ligii Națiunilor¹² a consacrat principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța, care a determinat o limitare a statelor în a porni războaie (*ius ad bellum*) și a folosi această metodă în mod legitim pentru rezolvarea neînțelegerilor dintre ele. Acesta a fost urmat Pactul Briand-Kellogg, adoptat în

¹¹ V. Popovski, N. Turner, *op. cit.*

¹² League of Nations, *Covenant of the League of Nations*, 28 April 1919, disponibil la adresa: <https://www.refworld.org/docid/3dd8b9854.html> (accesată la 20 octombrie 2021).

1928¹³, care a stabilit interdicția războiului de agresiune. Cu toate că ambele instrumente internaționale s-au dovedit a fi lipsite de eficiență, din cauza izbucnirii celui de al Doilea Război Mondial, continuă să reprezinte un reper semnificativ în elaborarea principiului fundamental analizat în prezent.

Carta Națiunilor Unite prevede acest principiu, în scopul atingerii păcii de către state, în cuprinsul articolului 2 parag. 4, potrivit căruia:

„Toți Membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite”.

În strânsă conexiune cu principiul nerecurgerii la forță (precum și cu alte principii fundamentale) este principiul neintervenției în afacerile interne ale unui stat, prevăzută de dispozițiile articolului 2 parag. 7 al Cartei Națiunilor Unite, ce protejează domeniul de competențe interne¹⁴ a statelor:

„Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza Națiunile Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței interne a unui Stat și nici nu va obliga pe Membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte; acest principiu nu va aduce însă întru nimic atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII”.

Dispoziția menționată cuprinde mai multe componente ale principiului¹⁵ și face trimitere directă la posibilitatea recunoscută Consiliului de Securitate de a lua măsuri care implică folosirea forței, în baza Capitolului VII din Carta ONU, în cazul amenințărilor aduse păcii și securității internaționale ori al actelor de agresiune. Noțiunea „amenințare împotriva păcii” nu este definită, astfel încât posibilitatea aplicării dispozițiilor care legitimează folosirea forței armate trebuie analizată în fiecare caz concret.

Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat, în 1965, Rezoluția nr. 2131 (XX), cuprinzând *Declarația cu privire la inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor și protejarea independenței și suveranității lor*¹⁶, adoptată în contextul decolonizării, ce conține o serie de obligații în sarcina statelor pentru

¹³ *Pactul general de renunțare la război* este cunoscut sub această denumire, pornind de la numele ministrului afacerilor externe al Franței (Aristide Briand) și cel al secretarului de stat al Statelor Unite ale Americii (Frank Kellogg).

¹⁴ C. Moldovan, *op. cit.*, 2019, pp. 127-129.

¹⁵ A. Cassese, *Public International Law*, Oxford University Press, 2005, p. 53.

¹⁶ General Assembly Resolution 2131 (XX), *Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty*, New York, 21 December 1965, <https://www.refworld.org/docid/3b00f05b22.html> (accesată la 26 noiembrie 2021); E. McWhinney, *Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty. General Assembly resolution 2131 (XX)*, New York, 21 December 1965, disponibilă la adresa: https://legal.un.org/avl/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx.html (accesată la 26 noiembrie 2021).

realizarea principiului neintervenției. Curtea Internațională de Justiție a făcut referire la Rezoluția nr. 2131 (XX) în cauza *Activități militare și paramilitare în Nicaragua*¹⁷, când a analizat sprijinul activ militar, logistic și de altă natură dat de Statele Unite ale Americii grupării de rebeli *Contras*, pe teritoriul statului Nicaragua, precum și alte acțiuni, incluzând minarea apelor portuare și de coastă¹⁸.

2. Consacrarea legitimei apărări ca situație în care este permisă folosirea forței

Conținutul principiului interzicerii forței și natura întinderii obligației negative a statelor (dacă are caracter absolut sau relativ) sunt controversate, nefiind un punct de vedere unitar în ceea ce privește aspecte importante ale folosirii forței. Nici Carta Națiunilor Unite și nici jurisprudența internațională¹⁹ nu au lămurit până în prezent dacă este permisă folosirea forței care nu pune în pericol integritatea teritorială sau independența politică a unui stat, dacă are ca scop promovarea democrației și promovarea dreptului la autodeterminare sau salvarea propriilor cetățeni. Justificarea folosirii forței pentru salvarea propriilor cetățeni a fost invocată în trecut de către Israel și Statele Unite ale Americii²⁰.

Principala excepție de la interdicția folosirii forței este reprezentată de exercitarea dreptului la legitimă apărare, în temeiul articolului 51 din Carta Națiunilor Unite, care prevede:

„Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. (...)”

Existența dreptului la legitimă apărare și a permisiunii folosirii unilaterale a forței este certă și nu poate fi negată, însă, în privința domeniului său de aplicare și a includerii mai multor forme (pe lângă forma tipică prevăzută în mod direct de

¹⁷ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, ICJ Reports 1986, p. 107, parag. 203.

¹⁸ „Principiul neintervenției presupune dreptul fiecărui stat suveran de a și organiza afacerile sale interne fără ingerințe exterioare; deși exemplele de încălcare a acestui principiu nu sunt rare, Curtea consideră că acesta este parte a dreptului internațional cutumiar (...). Dreptul internațional impune ca integritatea politică (...) să fie respectată”.

¹⁹ Curtea Internațională de Justiție nu a furnizat în mod clar o interpretare restrictivă a conținutului regulii interdicției de folosire a forței.

²⁰ C. Gray, *The use of force and the international legal order*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 622 – justificarea folosirii forței nu s-a bazat doar pe interpretarea restrictivă a art. 2 parag. 4 din Carta ONU, ci și pe alte reguli ale dreptului internațional public. Israel a folosit forța în anul 1976 pentru salvarea propriilor cetățeni dintr-un avion deturnat în Uganda; Statele Unite au desfășurat o operațiune în Grenada, în 1983.

articolul 51, se pune problema dacă este garantat și un drept la legitimă apărare anticipată și preventivă), există controverse care au fost accentuate după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 de pe teritoriul Statelor Unite ale Americii și se intensifică în contextul actual al luptei statelor contra terorismului.

Analiza întinderii dreptului la legitimă apărare, are ca punct de pornire noțiunile „drept inerent”, „legitimă apărare” și „atac armat”, nedefinite de dispozițiile Cartei, astfel că se poate afirma că statul care se consideră victimă a unui atac armat și recurge la folosirea forței armate face propria determinare a posibilității exercitării acestuia, în baza tuturor circumstanțelor, nefiind instituită o autoritate care să poată contesta această determinare²¹.

Din perspectiva aplicării regulilor de interpretare a unui tratat internațional, dezbateră cu privire la domeniul de aplicare al articolului 51 din Carta Națiunilor Unite este concentrată pe a determina dacă acesta reprezintă o declarație exhaustivă a dreptului la exercitarea legitimei apărări sau dacă există o regulă cutumiară în acest sens care depășește dreptul statului de a răspunde unui atac armat²².

În sprijinul interpretării existenței unei reguli de drept internațional cutumiar cu privire la legitima apărare sunt aduse, în principal, următoarele argumente: expresia „*drept inerent (de autoapărare)*” din articolul 51 al Cartei Națiunilor Unite are semnificația consemnării în formă scrisă a unei reguli cutumiară; regula cutumiară a dreptului la legitimă apărare are un domeniu de aplicare mai extins față de cea menționată în Cartă și permite sau autorizează acțiunile de autoapărare și în alte scopuri, nu doar ca răspuns la un atac armat. Această interpretare poate fi utilă în susținerea existenței unui drept la legitimă apărare anticipată și dreptul de a salva propriii cetățeni aflați în afara granițelor²³.

În sprijinul interpretării restrictive a dreptului la legitimă apărare, se menționează că o interpretare extensivă lipsește articolul 51 din Cartă de orice scop, deoarece din formularea acestui text rezultă că au fost instituite o serie de restricții în exercitarea autoapărării contra unui atac armat, ceea ce contravine ideii de a recunoaște în același timp un drept cutumiar mai extins și neafectat de restricțiile prevăzute în mod expres în Carta Națiunilor Unite. Un alt argument pentru această interpretare este dat de faptul că legitima apărare reprezintă o

²¹ Sh. Rosenne, *The Perplexities of Modern International Law*, General Course on Public International Law, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, vol. 291 (2001), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 2002., 2002, p. 149, http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_ppIrdc_A9789041117465_01>

²² C. Gray, *op. cit.*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 628.

²³ *Ibidem*.

excepție de la principiul interdicției folosirii forței armate, astfel că ar trebui interpretată în mod restrictiv²⁴.

3. Aplicarea exigențelor principiului nerecurgerii la forță

3.1. Autorizarea folosirii forței

Condiția implicării statului în derularea atacului împotriva unui alt stat a fost pusă în discuție și atenuată în cazul atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001 împotriva Statelor Unite ale Americii și indirect s-a produs extinderea noțiunii de atac armat și în privința atacurilor provenite de la organizații teroriste, fără implicarea sau sprijinul vreunui stat.

Rezoluțiile nr. 1368 din 12 septembrie 2001²⁵ și nr. 1373 din 28 septembrie 2001²⁶ adoptate de Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite imediat după aceste evenimente nu au calificat actele ca atac armat, ci ca amenințare împotriva păcii, dar au recunoscut dreptul la legitimă apărare al Statelor Unite ca fiind justificat. În cuprinsul Rezoluției nr. 1373 din 28 septembrie 2001, Consiliul de Securitate a mers mai departe, reafirmând în preambul principiul potrivit căruia statelor le revine „*obligația de a se abține de la organizarea, instigarea, sprijinirea sau participarea la acte teroriste în alt stat ori de la acceptarea activităților organizate pe teritoriul său și îndreptate spre comiterea unor astfel de acte*”²⁷.

În cuprinsul acestei rezoluții, Consiliul de Securitate a decis că toate statele ar trebui să prevină și să înlăture finanțarea terorismului, precum și să incrimineze furnizarea intenționată sau colectarea de fonduri pentru astfel de acte²⁸. De asemenea, Rezoluția prevede că fondurile, activele financiare și resursele economice ale celor care comit sau încearcă să comită acte teroriste, participă sau facilitează comiterea unor acte teroriste și ale persoanelor și entităților care acționează în numele teroriștilor trebuie, de asemenea, înghețate fără întârziere²⁹, impunându-se și alte măsuri efective ce trebuia adoptate de către state, în scopul prevenirii și combaterii actelor teroriste. De asemenea, Consiliul de Securitate a menționat că actele, metodele și practicile terorismului sunt contrare scopurilor și principiilor

²⁴ A. A. Cançado Trindade, *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium (I)*, *General Course on Public International Law*, Hague Academy of International Law, Collected Courses, vol. 316 (2005), Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2006, p. 129; C. Gray, *op. cit.*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 628.

²⁵ Security Council, *Resolution 1368/2001*, 12 September 2001, S/RES/1368 (2001), [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001)) (accesată la 20 noiembrie 2021).

²⁶ Security Council, *Resolution 1373/2001*, 28 September 2001, S/RES/1373 (2001), [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) (accesată la 20 noiembrie 2001).

²⁷ Preambulul Rezoluției nr. 1373 din 28 septembrie 2001.

²⁸ Pct. 1 lit. (a) și (b) din Rezoluția nr. 1373 din 28 septembrie 2001.

²⁹ Pct. 1 lit. (c) din Rezoluția nr. 1373 din 28 septembrie 2001.

Organizației Națiunilor Unite și că finanțarea cu bună știință, planificarea și instigarea la comiterea de acte teroriste sunt, de asemenea, contrare scopurilor și principiilor Națiunilor Unite³⁰.

Prin modul de formulare a textului Rezoluției nr. 1373 din 28 septembrie 2001 și prin prevederea unor obligații pentru state în privința actelor de terorism și trimiterea la necesitatea respectării dreptului la legitimă apărare individuală sau colectivă, Consiliul de Securitate a extins practic domeniul de aplicare al dreptului la autoapărare și față de atacuri care nu au fost realizate de către o entitate statală, ci de către indivizi neafilați sub controlul și autoritatea unui stat, și care nu au fost calificate ca atacuri armate, ci ca amenințare contra păcii și securității internaționale, ipoteză în care Consiliul de Securitate poate autoriza folosirea forței armate, în temeiul dispozițiilor Capitolului VII din Carta Națiunilor Unite.

Prevederea de măsuri având ca obiectiv combaterea actelor teroriste, a finanțării și organizării acestora este una justificată, însă extinderea sferei de aplicare a folosirii forței pentru autoapărare nu îndeplinește criteriile menționate de Carta Națiunilor Unite și aduce în discuție necesitatea modificării acestui cadru normativ, pe viitor. În această privință, s-a menționat că răspunsul din 2001 față de actele de terorism a cauzat modificarea practicii statelor, ca element al cutumei internaționale, și a fost formulată chiar ideea apariției unei reguli cutumiare noi, spontane³¹ în materie exercitării dreptului la autoapărare și a domeniului principiului nerecurgerii la forță .

În același timp cu măsurile dispuse de către Consiliul de Securitate, Consiliul NATO a afirmat că răspunsul Statelor Unite ale Americii se circumscrie noțiunii de autoapărare colectivă, prevăzută de articolul 5 din Tratatul de la Washington³², și vor fi considerate ca fiind îndreptate împotriva tuturor statelor membre³³.

Reacția imediată a Consiliului de Securitate, care la 12 septembrie 2001 a adoptat Rezoluția nr. 1368³⁴, prin care a condamnat atacurile teroriste, le-a calificat ca amenințare la adresa păcii și securității internaționale și a invitat statele membre să coopereze pentru aducerea în fața justiției a autorilor, organizatorilor și finanțatorilor acestor acte și pentru prevenirea și reprimarea actelor de terorism.

Având în vedere această abordare, se poate afirma că evenimentele de la 11 septembrie 2001 au deschis calea spre o interpretare extensivă a noțiunii de

³⁰ Pct. 5 din Rezoluția nr. 1373 din 28 septembrie 2001.

³¹ A. Cassese, *op. cit.*, 2001, p. 997.

³²The North Atlantic Treaty, Washington, 4 April 1949, disponibil la adresa: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (accesată la 20 octombrie 2021).

³³ Comunicatul de presă NATO nr. 124 (2001), disponibil la adresa: <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm> (accesată la 11 septembrie 2019).

³⁴ Rezoluția nr. 1368 (2001) cu privire la amenințări la pacea și securitatea internațională prin atacuri teroriste.

autoapărare colectivă, prin extinderea domeniului de aplicare al articolului 51 din Carta Națiunilor Unite³⁵ și modificarea conținutului unor principii fundamentale ale dreptului internațional.

În ciuda acestor calificări aduse actelor îndreptate împotriva Statelor Unite la 11 septembrie 2001, invadarea Irakului în martie 2003, de către coaliția internațională condusă de către Statele Unite ale Americii, a fost calificată de o parte a doctrinei de drept internațional ca nelegală și contrară articolul 2 par. 4 din Carta Națiunilor Unite³⁶.

3.2. Legitima apărare preventivă și anticipată – cazuri de legitimitate lipsite de legalitate ?

Carta Națiunilor Unite nu consacră în mod expres mai multe forme ale legitimei apărări și deci nici un drept la *legitimă apărare anticipată* ori *preventivă*. Cele două forme se deosebesc de cea prevăzută în mod expres de Cartă prin caracterul atacului căruia îi răspunde statul victimă: articolul 51 se referă la forma tipică de autoapărare, ce prevede justificarea folosirii forței față de un atac armat actual, în derulare, în timp ce în cazul legitimei apărări anticipate, se răspunde unui atac iminent, celelalte condiții ale legitimei apărări (proportionalitatea, necesitatea) fiind aplicabile. În privința acesteia, jurisprudența internațională nu aduce clarificări, iar majoritatea statelor nu o acceptă ca permisibilă, pe motiv că implică un risc de escaladare constând în interpretarea greșită de către stat a intenției altui stat sau în reacția disproporționată³⁷. În susținerea existenței unui drept la legitimă apărare anticipată se aduc argumente de natură practică: nu este realist a se considera că statele trebuie să aștepte producerea atacului, înainte de a răspunde³⁸.

Legitima apărare preventivă (*preventive self-defense*) presupune folosirea forței în mod unilateral, pentru a preveni un posibil atac care ar amenința securitatea națională.

Această formă de legitimare a folosirii forței a fost invocată mai ales după evenimentele din 11 septembrie 2001, de către Statele Unite ale Americii, în contextul luptei împotriva terorismului. Anterior acestui moment, Curtea Internațională de Justiție a refuzat să se pronunțe asupra legalității unui atac preventiv, în cauza privind *Activități militare și paramilitare în și împotriva statului Nicaragua*³⁹, și ulterior acestei hotărâri a continuat să lase nerezolvată această controversă.

³⁵ A. Cassese, *op. cit.*, 2001, p. 997; autorul menționează și posibilitatea de a discuta despre formarea spontană a unei norme cutumiare în acest sens.

³⁶ A.A. Cançado Trindade, *op. cit.*, 2006, pp. 122-123.

³⁷ C. Gray, *op. cit.*, 2014, p. 631.

³⁸ C. Gray, *op. cit.*, 2014, p. 631.

³⁹ Parag. 194-196 din Hotărârea Curții.

Anterior atacurilor de la 11 septembrie 2001, și state precum Israel⁴⁰ și Africa de Sud au susținut ideea folosirii forței armate în temeiul dreptului la legitimă apărare ca răspuns la atacuri teroriste, prin atacarea bazelor organizațiilor teroriste de pe teritoriile statelor care le găzduiau, motivat de argumentul că, prin găzduirea pe teritoriul lor a unor astfel de organizații, statele respective promovează sau cel puțin tolerează actele de terorism și sunt asemănătoare complicilor, ceea ce le face responsabile pentru actele de terorism comise⁴¹. Statul Israel a justificat un atac preventiv din anul 1981 asupra unui reactor nuclear iranian în construcție, pe motiv că realizarea acestuia avea ca scop producerea de arme nucleare pentru a fi folosite împotriva Israelului și, în consecință, acesta putea exercita dreptul său la autoapărare⁴². Adunarea Generală și Consiliul de Securitate au condamnat atacul, însă nu au recurs la o exprimare directă, clară și fermă a inexistenței unui drept la legitimă apărare preventivă.

În Rezoluția adoptată de către Consiliul de Securitate la 19 iunie 1981⁴³, acesta a statuat că conduita statului Israel constituie „o încălcare gravă a Cartei Națiunilor Unite și a normelor internaționale de conduită”⁴⁴ și a solicitat Israelului să se abțină de la astfel de acte sau amenințări⁴⁵.

O calificare mai gravă a conduitei statului Israel, de agresiune, este dată în Rezoluția adoptată de către Adunarea Generală la 13 noiembrie 1981⁴⁶, în formularea: „*actul său [al Israelului – n.a.] premeditat și fără precedent în încălcarea Cartei Națiunilor Unite și a normelor internaționale de conduită, ceea ce constituie o escaladare nouă și periculoasă în amenințarea la adresa păcii și securității internaționale*”⁴⁷.

Pe plan internațional însă, legitima apărare preventivă nu este considerată admisibilă de către un număr mare de state și nu există elemente suficiente care

⁴⁰ C. Gray, *op. cit.*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 631.

⁴¹ A. Cassese, *op. cit.*, 2001, p. 996; C. Gray, *op. cit.*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 630.

⁴² C. Gray, *op. cit.*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 631.

⁴³ Security Council, *Resolution 487 (1981) of 19 June 1981*. Textul este disponibil la adresa: <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/6C57312CC8BD93CA852560DF00653995> (accesată la 11 noiembrie 2021).

⁴⁴ Pct. 1 din Rezoluția nr. 487 (1981).

⁴⁵ Pct. 2 din Rezoluția nr. 487 (1981).

⁴⁶ General Assembly, *Armed Israeli Aggression Against the Iraqi Nuclear Installations and its Grave Consequences for the Established International System Concerning the Peaceful Uses of Nuclear Energy, the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and International Peace and Security* [1981] UNGA 28; A/RES/36/27 (13 November 1981). Textul este disponibil la adresa: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/36/26> (accesată la 22 noiembrie 2021).

⁴⁷ Rezoluția Adunării Generale A/RES/36/27, pct. 1.

să contureze apariția unei norme cutumiare în acest sens⁴⁸. Potrivit unei opinii din doctrină, încercarea de argumentare a existenței unei legitime apărări preventive nu a reușit să răspundă obiecției potrivit căreia a agresiunii prin intermediul unei imprecizii conceptuale și al folosirii discreționare de către cei puternici⁴⁹. În aceeași opinie, dacă ideea legitimei apărări preventive ar fi fost aplicată în timpul crizei rachetelor din Cuba, ar fi fost posibil ca omenirea să nu mai existe, ca urmare a folosirii armelor nucleare de către URSS și Statele Unite ale Americii, astfel că, în contextul proliferării armelor nucleare și de ucidere în masă, respectarea principiului interdicției amenințării și folosirii forței se impune cu mai multă forță, relevând un caracter imperativ⁵⁰.

Un alt argument pentru negarea legitimei apărări preventive este dat de imposibilitatea unei astfel de forme de folosire a forței de a îndeplini cerințele necesității și proporționalității, condiții esențiale pentru legitimitatea folosirii forței, astfel că statul care invocă un astfel de drept, spre deosebire de un stat care se raportează la aplicarea articolului 51 din Carta Națiunilor Unite, nu ar fi limitat de respectarea acestor condiții și ar acționa în baza unei evaluări proprii subiective asupra situației, ceea ce constituie o absurditate juridică⁵¹.

Pentru respingerea ideii de legitimare a folosirii forței armate sub forma legitimei apărări ca răspuns la comiterea sau pregătirea actelor de terorism, poate fi menționat că, în lipsa unei definiții internaționale comprehensibile a terorismului și în lipsa catalogării ca infracțiune internațională, statele și dreptul internațional au manifestat o constantă preocupare în privința identificării măsurilor de combatere a actelor de terorism, materializată într-un număr considerabil de convenții internaționale adoptate la nivel universal⁵² sau la nivel

⁴⁸ R. Miga-Besteliu, *Drept internațional public*, vol. II, ed. a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2014, p. 172.

⁴⁹ A.A. Cançado Trindade, *op. cit.*, 2006, p. 129.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 129.

⁵¹ *Ibidem*, p. 130.

⁵² *Convenția pentru prevenirea și reprimarea infracțiunilor împotriva persoanelor care se bucură de protecție internațională, inclusiv agenților diplomatici* (1973), *Convenția internațională împotriva luării de ostatici* (1979), *Convenția internațională pentru reprimarea atentatelor teroriste* (1997), *Convenția internațională pentru reprimarea finanțării terorismului* (1999), *Convenția cu privire la infracțiuni și alte acte comise la bordul aeronavelor* (1963), *Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a aeronavelor* (1970), *Convenția pentru reprimarea actelor ilicite împotriva siguranței aviației civile* (1971), *Convenția privind protecția fizică a materialelor nucleare* (1980), *Protocolul privind reprimarea actelor ilicite de violență în aeroporturile care deserveșc aviația civilă internațională, adițional la Convenția pentru reprimarea actelor ilicite împotriva siguranței aviației civile* (1988), *Convenția pentru reprimarea actelor ilicite împotriva siguranței navigației maritime* (1988), *Protocolul pentru reprimarea actelor ilicite împotriva siguranței platformelor fixe situate pe platoul continental* (1988), *Convenția privind marcarea explozibililor plastici în scopul detectării* (1991).

regional⁵³, în vigoare, având o trăsătură comună deosebit de importantă: folosirea forței armate nu constituie una dintre măsurile prevăzute de aceste convenții ca mijloace de prevenire și combatere a actelor de terorism. În privința actelor comise de persoanele fizice, a fost formulată o inițiativă din partea statului român, de înființare a unei instanțe internaționale specializate în materie de terorism – Curtea Internațională împotriva Terorismului⁵⁴.

Având în vedere practica ambiguă a statelor în privința acceptării ideii de exercitare a unui drept la legitimă apărare împotriva actelor de terorism⁵⁵, motivată și de faptul că, în multe cazuri, acestea sunt comise de persoane fizice, cărora li se aplică garanțiile prevăzute de instrumentele juridice de protejare a drepturilor omului și nu pot fi atribuite *prima facie* statelor, care sunt entitățile cărora le revine obligația de a respecta principiile fundamentale ale dreptului internațional, nu se poate afirma în prezent că s-au conturat elementele constitutive ale unei cutume internaționale în această privință.

Un alt element controversat al dreptului la legitimă apărare îl reprezintă intervenția statului pe teritoriul altor state pentru a salva proprii cetățeni, ce nu are o reglementare expresă în Carta Națiunilor Unite, dar, potrivit unor opinii, constituie un element al dreptului la legitimă apărare, parte a dreptului internațional cutumiar, însă această idee nu este acceptată de către toate statele și nici uniform de către doctrina de specialitate⁵⁶. A fost invocată în practică, în mai multe rânduri, de către Statele Unite ale Americii, pentru a justifica intervenții în Panama (în 1989), Republica Dominicană (în 1965), Grenada (în 1983); Franța a folosit-o, de asemenea, pentru intervenții efectuate pe continentul african începând cu anul 2002 (în Coasta de Fildeș, Liberia, Republica Centrafricană)⁵⁷.

⁵³ *Convenția Organizației Statelor Americane privind prevenirea și pedepsirea actelor de terorism luând forma infracțiunilor împotriva persoanelor și de extorcare conexe, care sunt de importanță internațională* (1971), *Convenția europeană pentru reprimarea terorismului* (1977), *Convenția regională a Asociației Asiei de Sud-Est pentru Cooperare Regională privind reprimarea terorismului* (1987), *Convenția arabă privind reprimarea terorismului* (1998), *Convenția Organizației Conferinței Islamice privind combaterea terorismului internațional* (1999), *Convenția Organizației Unității Africane privind prevenirea și combaterea terorismului* (1999), *Tratatul privind cooperarea dintre statele membre ale Comunității Statelor Independente în combaterea terorismului* (1999).

⁵⁴ C. Moldovan, *Succinte considerații referitoare la propunerea României de înființare a unei instanțe internaționale în materie de terorism*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași*, Tomul LXII, Științe Juridice, 2016, Nr. 1, pp. 175-186.

⁵⁵ M. Bennouna, *Le droit international entre la lettre et l'esprit*, Cours général de droit international public (Volume 383), 2017, p. 66, http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9789004346482_01.

⁵⁶ J. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8th ed., Oxford University Press, 2012, pp. 754-755, <http://dx.doi.org/10.1093/he/9780199699698.001.0001>.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 755.

4. Limite ale contestării legalității

Spre deosebire de legitimitate, care nu este supusă vreunui tip de control jurisdicțional, lipsa de legalitate poate fi invocată prin mecanisme specifice. Cu titlu de exemplu poate fi amintită situația Tribunalului penal pentru fosta Iugoslavie, a cărei legalitate a fost contestată încă de la înființarea sa, având în vedere modalitatea de constituire prin rezoluție a Consiliului de Securitate. În fața Tribunalului a fost invocată excepția nelegalității acestuia și a fost analizată în anul 1995⁵⁸.

În hotărârea din 2 octombrie 1995, în apelul cu privire la stabilirea jurisdicției, în cauza *Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a „Dule”*, instanța a reținut că, în temeiul articolului 39 din Carta Națiunilor Unite⁵⁹, Consiliul de Securitate are prerogative destul de extinse în a califica situațiile care constituie amenințări asupra păcii și securității internaționale și în a dispune măsurile adecvate, dar și că acesta nu este *legibus solutus* (mai presus de lege). Nu au fost analizate limitele acestor prerogative ale Consiliului de Securitate pentru două motive esențiale. Primul dintre ele este acela că pe teritoriul fostei Iugoslavii a avut loc un conflict armat internațional sau o serie de conflicte armate, cu mult timp înainte de instituirea Tribunalului, situație ce intră în sfera de aplicare a noțiunii de încălcare a păcii dintre părți sau amenințare asupra păcii, chiar și în ipoteza în care situația ar fi calificată drept conflict armat intern, fiind aplicabil articolul 39 din Carta Națiunilor Unite. Al doilea motiv are în vedere modificarea susținerilor apelantului, în sensul contestării legalității și caracterului adecvat al măsurilor luate de către Consiliul de Securitate.

În privința posibilității instituirii unui tribunal internațional în temeiul Capitolului VII din Carta ONU, instanța a reținut marja foarte extinsă de apreciere în privința alegerii mijloacelor și modalităților de acțiune pentru restabilirea sau menținerea păcii⁶⁰ și, cu toate că instituirea unui tribunal penal internațional nu figurează printre mijloacele prevăzute în mod expres de Cartă, dar care poate fi asimilat categoriilor de mijloace prevăzute de articolul 41⁶¹.

⁵⁸ ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a „Dule”*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Decision of 2 October 1995, parag. 28-48, <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (accesată la 10 noiembrie 2021).

⁵⁹ Articolul 39 din Carta Națiunilor Unite prevede: „Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune și va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate, în conformitate cu Articolele 41 și 42, pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.”

⁶⁰ ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a „Dule”*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Decision of 2 October 1995, parag. 32.

⁶¹ ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a „Dule”*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Decision of 2 October 1995, parag. 33-40.

O altă problemă în legătură cu atribuțiile Consiliului de Securitate este dată de legitimitatea deciziilor sale, având în vedere că este un organism politic⁶², cu atribuții discreționare în legătură cu calificarea juridică a anumitor situații sau acțiuni, pe scena internațională, care este cuprinsă în acte juridice cu valoare juridică obligatorie pentru state, iar posibilitatea de a adopta măsuri bazate pe constrângere este una discreționară, în aplicarea articolului 42 din Carta Națiunilor Unite, potrivit cărora:

„În cazul în care Consiliul de Securitate va socoti că măsurile prevăzute în Articolul 41 nu ar fi adecvate ori că s-au dovedit a nu fi adecvate, el poate întreprinde, cu forțe aeriene, navale sau terestre, orice acțiune pe care o consideră necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Această acțiune poate cuprinde demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțe aeriene, maritime sau terestre ale Membrilor Națiunilor Unite.”

5. Intervenția umanitară și doctrina responsabilității de a proteja- posibile remedii

Noțiunea „intervenție umanitară” în general se referă la acțiunea prin care un stat intervine cu forțele militare într-un alt stat pentru a pune capăt unor încălcări ale drepturilor omului realizate de către guvernul primului stat⁶³. În opinia Institutului de Drept Internațional din practica statelor rezultă că toate incidentele implică crize umanitare cu niveluri diferite de gravitate, dar unele au fost motivate de lupta contra grupărilor teroriste sau a facțiunilor politice responsabile de încălcări ale drepturilor omului, deci au fost inițiate dintr-un amestec de motive umanitare și politice, în unele cazuri la cererea guvernului statului respectiv⁶⁴.

Trebuie subliniat că în legătură cu acest principiu pot fi puse în discuție excepții al căror conținut este controversat, în lipsa unei consacări exprese de normele dreptului internațional: intervenția (chiar militară) a unui alt stat în baza consimțământului dat în mod legal de către stat; intervenția cu caracter umanitar.

Legalitatea intervenției poate fi contestată, iar intervenția calificată drept o încălcare a principiului interzicerii folosirii forței armate, dacă nu este autorizată de către Consiliul de Securitate. Această cerință conferă legitimitate acțiunilor

⁶² I. Brownlie, *International law at the fiftieth anniversary of the United Nations: general course on public international law (Volume 255)*, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 1995, pp. 219-220, http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrddc_A9789041103185_01.

⁶³ Institut of International Law, Session of Tallinn 2015, Rapporteur Michael Reisman, *Humanitarian Intervention*, Yearbook of Institute of International Law – Tallinn Session – Volume 76, p. 394, disponibil și online la adresa: <http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/03-Reisman-intervention.pdf> (accesată la 13 noiembrie 2021).

⁶⁴ *Ibidem*.

întreprinse și acordarea unui sprijin mai mare măsurilor comunității internaționale, intervenția individuală fiind incompatibilă cu principiul interzicerii folosirii forței armate.

Acordarea de ajutor cu caracter strict umanitar persoanelor sau forțelor dintr-un alt stat, oricare ar fi obiectivele sau orientarea politică a acestora, nu este interzisă de dreptul internațional și nu poate fi considerată contrară regulilor dreptului internațional.

Una dintre trăsăturile fundamentale ale ajutorului umanitar este acordarea acestuia fără discriminare pe niciun motiv. Cu titlu de exemplu, poate fi menționată activitatea Comitetului Internațional al Crucii Roșii⁶⁵, care nu face distincții pe motiv de naționalitate, rasă, credințe religioase, clasă socială sau opinii politice în realizarea scopurilor sale, constând în atenuarea și alinarea suferințelor persoanelor rănite pe câmpul de luptă, protejarea vieții și sănătății acestora.

Spre deosebire de Carta Națiunilor Unite, care nu conține dispoziții exprese referitoare la dreptul statelor sau al organizației de intervenție armată umanitară, Actul constitutiv al Uniunii Africane din 11 iulie 2000⁶⁶ stabilește în mod expres dreptul Organizației de a interveni în oricare dintre statele sale membre, în baza unei decizii a Adunării Uniunii Africane, în legătură cu circumstanțe grave, cum sunt crimele de război, genocidul și crimele contra umanității, cu respectarea unor condiții referitoare la consimțământul statului, formularea unei cereri de ajutor anterior intervenției⁶⁷.

Stadiul actual de dezvoltare normativă a dreptului internațional tinde spre acceptarea intervenției umanitare armate, însă aceasta nu este în mod clar consacrată ca excepție de la principiul nefolosirii forței armate și nici de la principiul neintervenției.

Cel mai puternic argument în sprijinul legitimității și compatibilității teoriei intervenției cu dreptul internațional se referă la consecințele neintervenției. Un exemplu elocvent în acest sens este reprezentat de situația din Rwanda, care, analizată prin prisma acestei teorii, reprezintă eșecul comunității internaționale de a lua măsuri care să prevină și să pună capăt încălcărilor masive ale drepturilor omului: reacția comunității internaționale și a Consiliului de Securitate a fost una *post factum* și a constat în crearea unui tribunal penal internațional specializat cu judecarea infracțiunilor de genocid comise în Rwanda în perioada aprilie-iulie 1994, ca urmare a cărora au fost înregistrate aproximativ 800.000 de victime. Inițial, Consiliul de Securitate al ONU și comunitatea internațională au adoptat o atitudine de pasivitate și au intervenit în Rwanda după ce numărul victimelor a

⁶⁵ International Committee of the Red Cross, <https://www.icrc.org/en> (accesată la 20 noiembrie 2021).

⁶⁶ Constitutive Act of the African Union, disponibil la adresa: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (accesată la 20 noiembrie 2021).

⁶⁷ Conform articolului 4 lit. h).

devenit foarte mare, în ciuda informațiilor referitoare la acțiunile comunității hutu asupra etnicilor tutsi.

Comunitatea internațională a reacționat mai rapid în cazul conflictelor din fosta Iugoslavie, prin intervenția NATO în Iugoslavia, în perioada martie-iunie 1999. Aceasta nu a fost autorizată în mod expres de către Consiliul de Securitate al ONU (din cauza opoziției Chinei și Federației Ruse). Ulterior operațiunilor militare, la 29 aprilie 1999, Iugoslavia (devenită Serbia și Muntenegru în anul 2003) a sesizat Curtea Internațională de Justiție cu cereri îndreptate împotriva a 10 state membre NATO (Statele Unite ale Americii, Belgia, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Franța, Portugalia, Canada, Spania, Italia, Olanda, Germania)⁶⁸, în care a invocat încălcarea de către acestea a obligației de a nu folosi forța și deci, încălcarea dreptului internațional, întemeiate pe lipsa consacrării unei doctrine a dreptului de intervenție umanitară, invocându-se faptul că, chiar dacă o astfel de doctrină ar exista, atacurile aeriene nu au fost proporționale cu scopul intervenției umanitare.

Dintre statele împotriva cărora a fost formulată cererea, guvernul belgian a invocat în mod ferm aplicarea doctrinei intervenției umanitare și a prezentat argumente prin care a susținut că intervenția militară a fost necesară motivat de catastrofa umanitară și încălcările masive ale dreptului omului în provincia Kosovo. De asemenea, a susținut că această doctrină trebuie dezvoltată și acceptată de state, astfel încât să fie posibilă protejarea adecvată a valorilor *ius cogens*, de către comunitatea internațională⁶⁹.

Analiza argumentelor susținute de statele pârâte cu privire la legitimitatea intervenției ar fi adus lămuriri cu privire exercitarea unei astfel de intervenții și ar fi constituit un pas important în privința condițiilor în care aceasta poate fi recunoscută, însă Curtea Internațională de Justiție a admis excepțiile invocate în legătură cu lipsa de jurisdicție și nu s-a pronunțat pe fondul cauzei, intervenția umanitară continuând să fie un subiect controversat.

Institutul de Drept Internațional a creat în anul 1999 o comisie specială care să analizeze legalitatea intervenției militare a NATO în fosta Iugoslavie și subiecte ce implică exercitarea legitimei apărări, intervenția umanitară, intervenția militară la cererea și cu autorizația folosirii forței de către Națiunile Unite. Această inițiativă nu a avut rezultate notabile, ci doar o reiterare a ideii că nu se poate accepta liceitatea acțiunilor militare care nu au fost autorizate de către Națiunile

⁶⁸ ICJ, *Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium, Serbia and Montenegro v. Canada, Serbia and Montenegro v. France, Serbia and Montenegro v. Germany, Serbia and Montenegro v. Italy, Serbia and Montenegro v. Netherlands, Serbia and Montenegro v. Portugal, Serbia and Montenegro v. United Kingdom)*.

⁶⁹ ICJ, *Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium)*, Preliminary Objections of the Kingdom of Belgium, 5 July 2000.

Unite și care au avut ca pretins scop să pună capăt actelor de genocid, crimelor împotriva umanității la scară largă sau infracțiunilor în masă⁷⁰.

Responsabilitatea de a proteja este un concept aflat în strânsă legătură atât cu principiul interzicerii folosirii forței, cât și cu dreptul de intervenție umanitară, dar care nu are o consacrare expresă în acte normative de drept internațional. Ideea responsabilității statului de a proteja a apărut în anul 2001 și ulterior a început să se bucure de recunoaștere internațională, mai întâi în 2005 în cadrul UN World Summit, apoi chiar din partea Consiliului de Securitate, fiind practic răspunsul comunității internaționale la genocidul comis în Rwanda și la epurările etnice din Balcani⁷¹, ca o excepție de la principiul neintervenției și respectării suveranității și integrității statului, principii bine stabilite în Carta Națiunilor Unite.

Pentru a sensibiliza comunitatea internațională și a populariza conceptul responsabilității de a proteja, în legătură cu intervenția umanitară și intervenția pentru reinstaurarea democrației, în anul 2001 a fost constituită o comisie ad-hoc – Comisia Internațională cu privire la intervenție și suveranitatea statului (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*) – sub autoritatea guvernului canadian, care a întocmit un raport în care se analizează amply dilema legată de intervenția umanitară, stadiul reglementării principiilor interzicerii folosirii forței și suveranității statului, conform dispozițiilor Cartei Națiunilor Unite, precum și modificarea mediului internațional, pasivitatea statelor și lipsa de reacție în cazul Rwanda și Kosovo, precum și argumente juridice în sprijinul acceptării conceptului responsabilității de a proteja, ca excepție de la principiile bine stabilite ale dreptului internațional, justificată de gravitatea încălcărilor comise și evitarea unor catastrofe umanitare⁷².

Responsabilitatea de a proteja reprezintă o modalitate de reducere a diferențelor dintre legalitate și legitimitate deoarece permite intervenția în cazuri de urgență umanitară.

⁷⁰ Institut of International Law, Tenth Commission, *Present Problems of the Use of Armed Force in International Law - Humanitarian action Rapporteurs: Mr Reisman/Mr Owada*, session de Santiago, 2007, https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2007_san_03_en.pdf (accesată la 27 noiembrie 2021).

⁷¹ S. Zifcar, *The responsibility to protect*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 509.

⁷² International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, December 2001, disponibil la adresa: <https://www.idrc.ca/en/book/responsibility-protect-report-international-commission-intervention-and-state-sovereignty> (accesată la 23 noiembrie 2021).

Concluzii

Legalitatea și legitimitatea sunt menite să asigure autoritatea dreptului internațional public, una dintre trăsăturile legalității constă tocmai în invocarea unei autorități legitime. Acoperirea vidului care există între cele două concepte și reducerea tensiunilor poate fi realizată prin corelarea exigențelor pe care cele două concepte le implică. O acțiune din partea unui stat sau a unei organizații internaționale poate fi calificată ca legală sau nelegală, însă aplicarea exigențelor principiului legalității nu trebuie să determine situații inechitabile.

Situațiile prezentate în prezenta lucrare demonstrează necesitatea adaptării normelor la evoluția relațiilor internaționale, aspect în privința căruia dreptul internațional manifestă reticență, în general. Decalajul dintre legalitate și legitimitate își are rădăcinile în discontinuitatea dintre nevoile lumii reale și regulile codificate care au ca scop guvernarea acestor situații. În centrul aplicării și a procesului de calificare a acțiunilor statelor se află Consiliul de Securitate, organ a cărei legitimitate este pusă sub semnul îndoielii din cauza membrilor permanenți și a lipsei de reformă în privința compunerii sale (și de asemenea și în privința caracterului politic al hotărârilor sale ori lipsa adoptării unor hotărâri). Toate aceste aspecte ridică mai multe întrebări și furnizează puține răspunsuri simple sau clare, dimpotrivă demonstrează că între conceptele de legalitate și legitimitate, ilicit și ilegitim liniile de delimitare sunt uneori foarte neclare.

Referințe

- d'Aspremont, J., De Brabandere, E., *The Complementary Faces of Legitimacy in International Law: The Legitimacy of Origin and the Legitimacy of Exercise*, Fordham International Law Journal, Volume 34, Issue 2, 2011
- Bennouna, M., *Le droit international entre la lettre et l'esprit*, Cours général de droit international public (Volume 383), 2017, http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9789004346482_01
- Brownlie, I., *International law at the fiftieth anniversary of the United Nations: general course on public international law (Volume 255)*, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Brill/Nijhoff, Leiden/Boston, 1995, http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9789041103185_01
- Cançado Trindade, A. A., *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium (I)*, *General Course on Public International Law*, Hague Academy of International Law, Collected Courses, vol. 316 (2005), Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2006
- Cassese, A., *Public International Law*, Oxford University Press, 2005
- Crawford, J., *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8th ed., Oxford University Press, 2012, pp. 754-755, <http://dx.doi.org/10.1093/he/9780199699698.001.0001>
- Dershowitz, A. M., *The Torture Warrant: A Response to Professor Strauss*, New York Law School Law Review, Volume 48, 2004
- Detter, I. *The Law of War and Illegal Combatants*, The George Washington Law Review, Volume 75, 2007

- General Assembly Resolution 2131 (XX), *Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty*, New York, 21 December 1965
- General Assembly, *Armed Israeli Aggression Against the Iraqi Nuclear Installations and its Grave Consequences for the Established International System Concerning the Peaceful Uses of Nuclear Energy, the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and International Peace and Security* [1981] UNGA 28 A/RES/36/27
- Gray, C., *The use of force and the international legal order*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014
- Institut of International Law, Session of Tallinn 2015, Rapporteur Michael Reisman, *Humanitarian Intervention*, Yearbook of Institute of International Law – Tallinn Session – Volume 76
- Institut of International Law, Tenth Commission, *Present Problems of the Use of Armed Force in International Law - Humanitarian action Rapporteurs: Mr Reisman/Mr Owada*, session de Santiago, 2007
- International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, December 2001
- Kumm, M., *The Legitimacy of International Law: A Constitutionalist Framework of Analysis*, The European Journal of International Law Volume 15 no. 5, 2004, pp. 907-931, <http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chh503>
- Miga-Besteliu, R., *Drept internațional public*, vol. II, ed. a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2014
- Moldovan, C., *Drept internațional public. Principii și instituții fundamentale*, ed. a 2-a, Editura Universul Juridic, București, 2019
- Moldovan, C., *Succinte considerații referitoare la propunerea României de înființare a unei instanțe internaționale în materie de terorism*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași*, Tomul LXII, Științe Juridice, 2016, Nr. 1
- Parry, J. T., *Torture Warrants and the Rule of War*, Albany Law Review Volume 71, No. 3, 2008
- Parry, J. T., *The Shape of Modern Torture: Extraordinary Rendition and Ghost Detainees Commentary*, Melbourne Journal of International Law, Volume 6, 2005
- Popovski, V., Turner, N., *Legality and Legitimacy in International Order*, United Nations University Press, online
- Rosenne, Sh., *The Perplexities of Modern International Law*, General Course on Public International Law, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, vol. 291 (2001), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 2002., 2002, p. 149, http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9789041117465_01
- Roughan, N., *Mind the Gaps: Authority and Legality in International Law*, în The European Journal of International Law Vol. 27 no. 2EJIL (2016), Vol. 27 No. 2, 329–351, <http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chw021>
- Zifcar, S., *The responsibility to protect*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014.